

İSLÂM HUKUKU AÇISINDAN NFT VE METAVERSE ÜRÜNLERİN SATIM SÖZLEŞMESİNE KONU OLMASI

Cemil LİV*

Makale Bilgisi

Makale Türü: Araştırma Makalesi, **Geliş Tarihi:** 17 Mayıs 2022, **Kabul Tarihi:** 24 Eylül 2022, **Yayın Tarihi:** 30 Eylül 2022, **Atıf:** Liv, Cemil. "İslâm Hukuku Açısından Nft Ve Metaverse Ürünlerin Satım Sözleşmesine Konu Olması". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 22/2 (Eylül 2022): 1055-1086.

<https://doi.org/10.33415/daad.1117984>

Article Information

Article Types: Research Article, **Received:** 17 May 2022, **Accepted:** 24 September 2022, **Published:** 30 September 2022, **Cite as:** Liv, Cemil. "Subject Matter of Nft And Metaverse Products to Sale Contracts in Terms of Islamic Law". *Journal of Academic Research in Religious Sciences* 22/2 (September 2022) 1055-1086.

<https://doi.org/10.33415/daad.1117984>

Öz

İslâm hukuku insanlar arasındaki ticari ilişkilerde akıt serbestisi ilkesini temel prensip olarak benimsemiş olmakla birlikte, piyasa istikrar ve güveninin sağlanması, satıcı, üretici ve tüketicinin temel haklarının korunması için tedbirler almıştır. Buna göre bir ürünün satım sözleşmesine konu olabilmesi için onun hukuk mal olarak kabul edilmesi gerekir. Hukuk mal olarak kabul edilip ticari sözleşmelere konu olabilmesi için de mütekavim olması şartı aranır. Bu temel kriterler yeni çıkan ürünler ve bunların satım sözleşmelerinin mahalli olması meselelerinde önemli bir kıstas olacaktır. Makalede son dönemlerde ortaya çıkan ve bir dijital varlığın benzersiz kriptografik bir anahtara sahip, eşsiz ve tek kopyası anlamına gelen NFT (non-fungible token / nitelikli fikri tapu) ile insanların, yer-

* Doç. Dr. Çankırı Karatekin Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı, yzmliv@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2937-5917>.

lerin ve nesnelerin dijital bir temsilinin yaşadığı dijital bir alan olarak tanımlanan metaversedeki dijital ürünlerin alım satımının fihi analizine yer verildi.

Anahtar Kelimeler: İslâm Hukuku, Satım Sözleşmesi, Nitelikli Fikrî Tapu, Dijital Varlık, Blok Zincir.

Abstract

Islamic law system includes several rules that make the sale contract affairs optional however it cannot be neglected that the Islamic law system takes some precautions for maintaining stability in the market, keeping the rights of both sellers and buyers, and protecting the market confidence. For a product to be the subject of a sales contract, it must be legally recognized as a good. One of the most essential issues that must be fulfilled or followed in these sale contracts is the situation of being *mutaqawwim*. These basic principles will be an important criterion in the issues of new products and them being objects of sales contracts. Many new products have been put on the market and presented to people's taste. In this article, the trading of NFT's and Metaverse projects and goods are analyzed from an Islamic Law perspective.

Keywords: Islamic Law, Sale Contract, Non-fungible Token, Metaverse, Blockchain.

Subject Matter of NFT and Metaverse Products to Sale Contracts in terms of Islamic Law

1056 | db

Giriş

İslâm hukuku insanlar arasındaki ticari ilişkilerde akit serbestisi ilkesini temel prensip olarak benimsemiş olmakla birlikte, piyasada istikrar ve güveninin sağlanması, satıcı, üretici ve tüketicinin temel haklarının korunması için tedbirler almıştır.² Alışverişlerde taraflar arasında niza sebebiyet verecek, aldanma, aldatma, garar ve cehalet gibi unsurları engelleyici düzenlemeler yapmıştır. Söz konusu bu düzenlemelerden bir kısmı akit yapan taraflar ve akdin şekliyle alakalı iken bir kısmı da akdin konusu hakkındadır.³ Akdin in'ikad ve

² Ebû'l-Hasan Burhânüddîn Ali b. Abî Bekr Merginânî, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî* (Beyrut: Dâru İhyâi Tûrâsi'l-Arabi, ts.), 3/23; Ebû Bekr Alaeddin Ebû Bekr b. Mes'ud b. Ahmed Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi' fi tertîbi's-şerâi'* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1406), 5/134; Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid* (Kahire: Dâru'l-Hadis, 1425), 3/189; Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed İbn Kudâme, *el-Kâfi* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1414), 2/4; Ebû Zekerîya Muhyiddin b. Seref Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 9/149; Ayrıca konu hakkındaki bazı güncel çalışmalar için bkz. Cemil Liv, "İslâm'ın İlk Dönemlerinde Piyasa İstikrarını Temin İçin Alınan Tedbirler", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/36 (2019), 363-398; Abdullah Çolak, "İslâmın İktisâdî Prensipleri", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 3/1 (2003), 43.

³ Merginânî, *el-Hidâye*, 3/23; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 5/134; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-mü-*

sıhhat şartlarını oluşturan bu koşullar yerine getirildiğinde akit sahih olarak kurulmuş olur. Akitlerin kuruluşu ve geçerliliği için gerekli olan bu şartlar, günlük hayatta en sık karşılaşılan akit grubu içerisinde yer alan satım sözleşmelerinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi için ayrı bir önem arz eder. İslâm hukukunda satım sözleşmesi, malın temlik kastıyla mal ile değiştirilmesi olarak tarif edilir.¹ Türk Borçlar Kanununda ise satıcının, satılanın zilyetlik ve mülkiyetini alıcıya devretme, alıcının ise buna karşılık bir bedel ödeme borcunu üstlendiği sözleşme şeklinde tanımlanır.² Satım sözleşmesi unsur ve şartları bakımından genel akit teorisi içerisinde yer alsa da teknolojik gelişmelerle ortaya çıkan yeni ürünler ve bunların akdin mahalli olması meselesi nedeniyle her zaman güncelliğini muhafaza etmektedir. Çalışmada teknolojinin son dönemde hayatımıza kattığı yeni dijital ürünlerden NFT'ler ile metaversede yer alan ürünlerin satım sözleşmesinin konusu olmasının fihhi tahliline yer verildi. Öncelikle NFT ve metaversede yer alan ürünlerin İslâm hukukundaki mal kavramı kapsamında durumları değerlendirildi. Daha sonra satım sözleşmesinde akdin mevzû hususundaki temel özelliklerden mütekavvim olma ve akdin hükmünü uygulama imkanının bulunmaması (müşterinin akid konusu ürüne, satıcının semenine sahip olması) kriterleri açısından NFT ve metaverse ürünler analiz edildi.

1. İslâm Hukukunda Satım Sözleşmesi Açısından Mal Kavramı

NFT ve metaversede yer alan ürünlerin fihhi açıdan mal olarak kabul edilip edilmeyeceği sorunu bu ürünlerin satım sözleşmesinde konu olabilmesi için önemli bir kriterdir. Bu sebeple İslâm hukukunda bir ürünün mal olarak kabul edilmesi için aranan şartların öncelikle belirlenmesi gerekir. Zira İslâm hukukunda “*Beyne'n-nas mal olmayan şeyi satmak yahut onunla bir mal satın almak batıldır*”³ kaidesinde de ifade edildiği üzere fikhen mal olmayan ürünler satım sözleşmesinin mahalli/konusu olamaz.

tehid ve nihâyetü'l-muktesid, 3/189; İbn Kudâme, *el-Kâfi*, 2/4; Nevevî, *Mecmû'*, 9/149; Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc lâ ma 'rifeti me 'ânî elfâzi'l-Minhâc* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ilmîyye, 1415), 2/323.

¹ Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Sehl Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1402), 11/108; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 5/133; Abdullah b. Mahmud Mevsilî, *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1416), 2/3.

² Türk Borçlar Kanunu, Mad. 207.

³ Mecelle, Mad. 210.

Hanefî fakihlere göre mal, insanın tabiatı icabı kendisine ihtiyaç ve istek duyduğu, gerektiğinde kullanılmak üzere doğrudan saklanıp korunması mümkün olan şeydir.⁴ “*Mal, tab’-ı insani mail olup da vakt-i hacet için iddihar olunabilen şeydir*” ifadesiyle Mecellede de bu tanım benimsenmiştir.⁵ Hanefî fakihlerin mal tarifinde yer alan “*insan tabiatının meyletmesi ve iddihar olma*” vasfı çeşitli nedenlerle tenkit edilmiştir. Örneğin “*İnsan tabiatının meylettiği*” ifadesi insanların arzu ve isteklerinin çok farklı olması ve bunun sınırlandırılmasının mümkün olmadığı teziyle eleştirilmiştir. “*İhtiyaç anı için iddihar olunması*” şartı ise sebze ve meyve gibi insan için önemli gıda olan ancak depolanıp saklanmasında sıkıntılar olan ürünlerin mal kapsamına dahil edilmesine mani olacağı gerekçesi ile tenkit edilmiştir.⁶

Malın insan tabiatının meyletmesi ve iddihar/saklanabilir olma vasıfları bağlamında tanımlanması ve konu hakkında ileri sürülen görüşler dikkate alındığında Hanefiler’de bir nesnenin mal niteliği taşıması için iki temel unsura sahip olması gerektiği görülür.⁷ Birincisi insanların ona sahip olmayı, korumayı, bir başkasına vermeyi ya da vermemeyi adet haline getirmesi gerekir. Buna göre insanların bir ihtiyacını gidermeyen ona fayda sağlamayan diğer bir ifadeyle örfen iktisadî bir değer taşımayan şeyler mal olarak kabul edilmez. İktisadi değer bir ürünün, varlığın kendi değerinin yanı sıra onu arz için harcanan emekten kaynaklanır. Örneğin havadaki kuş, denizdeki balık varlık olarak bir değer taşır. Bu hayvanların yakalanıp tüketime hazır hale gelmesi için harcanan emek ona iktisadi bir değer katmaktadır.⁸ Para iktisadi anlamda mal olarak kabul edilmez. Çünkü mal olabilmesi için doğrudan insanın bir ihtiyacını gidermesi gerekir. Para ise doğrudan ihtiyacı gidermemekte, ihtiyacın giderilmesine vasıta olmaktadır. Para sayesinde insanın ihtiyaç hissettiği mal satın alı-

⁴ Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed İbn Nüceym, *el-Bahru’r-râik şerhu Kenzi’d-dekâik* (Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İslâmi, ts.), 5/277; Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî İbn Âbidîn, *Reddü’l-muhtâr ‘ale’d-Dürri’l-muhtâr* (Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1412), 4/501.

⁵ Mecelle, Mad. 126.

⁶ Muhammed b. Ahmed b. Mustafa Ebû Zehra, *el-Milkiyyetü ve Nazariyyetü’l-akdi fi Şeriati’l-İslam* (Kahire: Dâru’l-Fikri’l-Arabi, 1996), 47; Abdülkerim Zeydân, *el-Medhal li dirâseti’ş-şeriati’l-İslâm* (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1405), 205.

⁷ Hasan Hacak, “Mal”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003), 27/462.

⁸ Fahri Demir, *İslam Hukukunda Mülkiyet Hakkı ve Servet Dağılımı* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012), 39.

nabilmektedir. İhtiyacın giderilmesinde sadece bir aracı durumunda olması hasebiyle para iktisadi anlamda mal kabul edilmez.⁹

Bir nesnenin mal olarak kabul edilebilmesi için ikinci unsur ise müstakil bir fizikî varlığının bulunmasıdır.¹⁰ Müstakil bir fiziki varlığa sahip olması ve iddihâr edilebilme vasfının bulunması şeklindeki temel şartlar menfaat ve hakların mal kapsamı dışında değerlendirme gayesini göstermektedir. Zira menfaatlerin doğrudan ihraz edilmesi Hanefîler'e göre mümkün değildir.¹¹ Bu sebeple de Hanefî fıkhında menfaatlerin tek başlarına mütekavvim mal kabul edilmeyeceği ilke olarak benimsenmiştir.¹² Ancak sonraki dönem bazı Hanefî kaynaklarda “*İnsanların ihtiyaçları için yaratılan ve istenildiği zaman elde edilip kullanılabilen, insanın dışındaki her şeye mal denilir.*”¹³ şeklindeki tanımlamalara yer verilmesi menfaatin mal kapsamında değerlendirildiğini gösterir. Bir başka tarifte ise elde edilmesi için çaba sarf edilen şeyler mal olarak tanımlanmıştır.¹⁴ Osmanlı Usul-i Muhâkemât-ı Hukuk Kanununun 64. Maddesi de Mecelle'nin “*Tab'ı insani mail olup da vakt-i hacet için iddihar olunabilen şeydir*”¹⁵ biçimindeki mal tanımı tadil ederek yeni bir tanım ortaya konulmuştur: “*Gerek a'yan, gerek menafi, gerek hukuk olsun, halk arasında tedavül edilegelen şeyler alelittlak mal sayılır.*”¹⁶ Bu tariflere göre bir şeyin mal olarak kabul edilmesi, bütün insanların ya da bir grup insanın ona değer vererek talep etmesi ile olur.¹⁷

Hanefî mezhebi dışındaki fakihler ise malın tanımında istifade edebilme unsurunu ön plana çıkarmışlardır. Bu anlayışa göre mal, “*kendisinden faydalanılan ya da faydalanılması mümkün olan şeydir.*”¹⁸ Bazı tanımlarda kendisinden faydalanmanın zaruret anına has bir durum olmadığının altı özellikle çizilmiştir.¹⁹ Hanefîler dışında-

⁹ Sabri Orman, “Modern İktisat Literatüründe Para, Kredi ve Faiz”, *Para, Faiz ve İslâm* (İstanbul: İSAV Yayınları, 1992), 2.

¹⁰ Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2006), 3/12; Hacak, “Mal”, 27/462.

¹¹ Hacak, “Mal”, 27/462.

¹² İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik*, 5/277.

¹³ İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik*, 5/277.

¹⁴ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 5/50; 6/449.

¹⁵ Mecelle, Mad. 126.

¹⁶ Demir, *İslam Hukukunda Mülkiyet Hakkı ve Servet Dağılımı*, 30.

¹⁷ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 4/501.

¹⁸ Bedruddîn Muhammed b. Bahâdir ez-Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-Kavâid* (Kuveyt: Vizara-tü'l-Evkâf, 1405), 3/222.

¹⁹ “Kendisinden faydalanılması genel bir ihtiyaç ya da zarurete bağlı olmaksızın mubah olan şeylerdir. bkz. Mansûr b. Yûnus b. Salâhiddîn el-Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ' an met-ni'l-İknâ'* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1403), 3/152.

ki mezheplerin mal tanımlarında istifadenin ön plana çıkmasından malın somut bir varlığa sahip olarak iddihar ve ihraz edilme şartının gerekli görülmediği anlaşılmaktadır.²⁰ Bunun yerine müntefeun bih (kendisinden faydalanılan) olma vasfına vurgu yapılmıştır. Son dönem önemli araştırmacılarından birisi olan Abdülkerîm Zeydân da (öl. 2014) kaynaklarda verilen tanımlar ve değerlendirmelerden yola çıkarak bir şeyin mal olarak kabul edilebilmesinde istifa ve elde edilme imkânına vurgu yapmıştır.²¹

İslâm hukukunda bir şeyin mal sayılması için belirlenen temel kriterler yeni çıkan ürünler ve bunların satım sözleşmelerinin mahalli olması meselelerinde önemli bir kıstas olacaktır. Zira teknolojik ilerlemenin neticesi olarak insan tabiatının meylettği ürünlerde de gelişim ve değişim yaşanmıştır. Günümüzde pek çok yeni ürün piyasaya çıkmış, insanın beğenisine sunulmuştur. Sadece ürün çeşitliliğinde artışlar yaşanmamış, yeni menfaat ve haklar da zuhur etmiştir. İslâm hukuku araştırmacıları insanların talep gösterdiği ve istifa ettiği yeni ürün ve menfaatlerin mal kapsamında değerlendirilmesini maslahat bağlamında ele almayı tercih etmişlerdir. Onların bu tercihleri mal tanımlamalarına da yansımıştır: “*Mal, insan tabiatının meylettği, ihtiyaç zamanı için biriktirilebilen, mülkiyete konu olabilen maddi, manevi mallar ve haklardır.*”²² Bu tanıma göre her dönemde değişen gelişen teknoloji sebebiyle ortaya çıkan, insanların edindiği (temevvül) ve faydalandığı (intifa) şeyler mal olarak değerlendirilir. Ancak insan tabiatının meyletmesinin bir şeyin mal olarak adlandırılması için yeterli kabul edilmesi ile hukuken mal kabul edilmesi ve hukuki tasarruflara konu olması farklı şeylerdir.²³ İnsan tabiatının meylettği maddi ve manevi mal ile hakların mal kapsamında değerlendirilmesinde bulunması gereken en önemli hususlardan bir tanesi hukuk sisteminin bu ürünlere mal olarak değer vermesi, koruması ve tasarrufuna müsaade etmesidir.²⁴ İnsan tabiatı meyletse de hukuk sistemleri tarafından tasarrufuna izin verilmeyen şeyler mal olarak değerlendirilmez.²⁵

²⁰ Hacak, “Mal”, 27/462.

²¹ Bkz. Zeydân, *el-Medhal li dirâseti’ş-şeriâti’l-İslâm*, 206.

²² Nihat Dalgın, “İslam Hukukuna Göre Satım Sözleşmesi Açısından Mal Kavramı”, *On-dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11 (1999), 108.

²³ Demir, *İslam Hukukunda Mülkiyet Hakkı ve Servet Dağılımı*, 32.

²⁴ Dalgın, “İslam Hukukuna Göre Satım Sözleşmesi Açısından Mal Kavramı”, 109.

²⁵ Demir, *İslam Hukukunda Mülkiyet Hakkı ve Servet Dağılımı*, 28.

2. İslâm Hukukuna Göre Satım Sözleşmesinde Akdin Mahalli İçin Aranan Şartlar

Akitten doğan hukuki sonuçların kendisinde doğduğu şeye akdin konusu, akdin mahalli veya makudun aleyh ismi verilir.²⁶ Bir ürünün satım akdinin konusu olabilmesi için mütekavvim olması, akdin hükümünün uygulanmasının mümkün olması, malum olması, makduru't teslim ve mevcut olması şeklindeki temel vasıflara sahip olması gerekir.²⁷ Bu kavramlara ve kavramlar kapsamında gerçekleşen görüşlere kısaca temas edildikten sonra NFT ve metaversenin satım akdinin mahalli olması meselesine yer verilmesi isabetli olacaktır.

2.1. Mütekavvim Olma

Bir ürünün ticari akde konu olabilmesi için gerekli olan en önemli kriter mütekavvimliktir. Mütekavvim olması için aranan en temel özellik ise şer'an kendisinden istifade edilmesinin (*müntefeun bih*) mubah olmasıdır. İslâm hukukunda bir ürün insanlar tarafından talep görse de şer'an istifadesi yasaklanmışsa o ürün mütekavvim olarak kabul edilmez.²⁸ Kendisinden istifade imkânı bulunmayan şeyler mütekavvim olmadığı için hukuken koruma altına alınmayacaktır. Ayrıca insan tabiatı da müntefeun bih olmayan şeye meyletmeyeceği için bu ürün mal olma özelliğini de yitirmiş olacaktır.²⁹ Ayet³⁰ ve hadislerde³¹ yer alan hükümlerden yola çıkarak herhangi bir ürünün müntefeun bih olarak ticari meta kabul edilebilmesi için naslarda yasaklanmamış olmasının yanı sıra şer'an temiz olması (tayyib olması habis olmaması) kriterleri aranır.³² Aynı şekilde piriç ve buğday gibi

²⁶ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 2/158.

²⁷ Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi*, 5/135-140; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*, 2/323; İbn Kudâme, *el-Kâfi*, 2/4; Nevevî, *Mecmû'*, 9/149.

²⁸ Merginânî, *el-Hidâye*, 3/44; Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi*, 5/142.

²⁹ Dalgın, "İslam Hukukuna Göre Satım Sözleşmesi Açısından Mal Kavramı", 111.

³⁰ Konu hakkındaki ayetler için bkz. el-Maide, 5/3; el-Bakara, 2/173; el-En'am, 6/145; en-Nahl, 16/115; el-Maide, 5/90.

³¹ Konu hakkındaki hadisler için bkz. Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil Buhârî, *el-Câmi'u's-sahih* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), "Kitabüz-zebâih vevs-sayd", 28; "Megâzi", 38; Ebû'l-Hüseynel-Kuşeyrî Müslim, *el-Câmi'u's-sahih* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981), "Sayd", 12, 15, 16; Süleyman b. Es'as es-Sicistânî Ebû Dâvûd, *es-Sünen* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981), "Et'ime", 32; Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre Tirmizî, *el-Câmi'u's-sahih* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), « Sayd », 9, 11.

³² Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed İbn Manzûr, *Lisâ-nü'l-Arab* (Beyrut: Dâru's-Sadr, 1414), 1/566; Ebû'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fi garîbi'l-Kur'an* (Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1412), 272; Ebu'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed Zebîdî, *Tâci'l-arûs min cevâhiri'l-Kâmûs* (İskenderiye: Dâru'l-Hidâye, ts.), 3/288; Ebû Bekir Ahmed b. Ali Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an* (Beyrut: Dâru İhyâi Tûrâsi'l-Arabi, 1405), 3/307; Ebû'l-Ha-

ürünlerin tanesi hukuken istifadesi mubah olsa da insanlar tarafından bir değer olarak görülmedikleri için mütekavvim kabul edilmez.³³ Söz konusu unsurlar birlikte bulunursa o ürün mütekavvim olarak kabul edilir. Dolayısıyla müntefeun bih olmaması hasebiyle gayr-ı mütekavvim olan ürünler ticari sözleşmelerin konusu yapılamaz. Nitekim Mecellede “*Mütekavvim olmayan malı satmak batıldır.*”³⁴ kaidesi gereği gayr-ı mütekavvim mallar ticari meta olarak kabul edilmemiştir. “*Mütekavvim olmayan mal ile mal satın almak fasiddir.*”³⁵ kaidesi ile de bu tür ürünlerin semen olarak kullanımına müsaade edilmemiştir.

2.2. Akdin Hükmünü Uygulamanın Mümkün Olması

Satım akitlerinin temel gayesi alıcının ürüne (mebûe), satıcının da ürünün ücretine (semene) sahip olmasıdır. Alışveriş akdi tamamlandıktan sonra mahallin müşteriye teslim edilmemesi veya teslimi hususunda gerekli işlemlerin yerine getirilmemesi taraflar arasında husumete sebep olacaktır. Bu sebeple mevcut olmayan ve teslim imkânı (*makduru't teslim*) bulunmayan ürünlerin satım akdine konu olamayacağı prensibi benimsenmiştir.³⁶ Mahallin teslimi ve ifası imkânsız olan akit batıl kabul edilir.³⁷ Hz. Peygamber'den nakledilen rivayetlerde “*habelu'l-habele*”³⁸ gibi teslim edilip edilemeyeceği bilinmeyen, müşteri ile satıcı arasında husumete sebebiyet verecek alım satım türlerinin yasaklandığı görülmektedir.³⁹ Akid mahallinin tesliminin mümkün olmaması, bedel veya malın vasıflarının, teslim zamanının bilinmemesi garar kapsamında değerlendirilmiştir.⁴⁰ Bey' akdinin temel gayesi olan ürünün müşteriye semenin satıcıya sağlıklı bir biçimde teslimini temin amaçlı yapılan düzenlemeler zaman ve

sen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1419), 5/376; Ebü'l-Kâsım Abdülkerîm b. Muhammed b. Abdülkerîm Râfî, *el-Azîz şerhu'l-Vecîz* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1417), 8/113; Nevevî, *Mecmû'*, 9/228; Muasır bazı çalışmalar için bkz. Yusuf Kardâvî, *el-Helâl ve'l-Harâm fi'l-İslâm* (Kahire: Mektebetü'l-Vehbe, 1433-2012), 93; Hayreddin Karaman, *Günlük Hayatımızda Helaller ve Haramlar* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2003), 15; Yüksel Çayıroğlu, *İslâm Hukuku'na Göre Helâl Gıda Sorunu* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2013), 58.

³³ İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik*, 5/277.

³⁴ Mecelle, Mad. 211.

³⁵ Meceller, Mad. 212.

³⁶ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*, 3/166-167.

³⁷ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 2/171.

³⁸ Habelü'l-habele, henüz ana karnındaki yavrunun doğuracağı yavrudur. Mehmet Erdoğan, *Fıkah ve Hukuk Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010), 163.

³⁹ Konu hakkındaki rivayetler için bkz. Buhârî, “Büyû”, 61, 82, 83; Müslim, Büyû”, 5, 6.

⁴⁰ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 2/169.

şartlara göre değişiklik gösterebilir. İmkanların gelişim ve değişimi ile birlikte ürün yelpazesinde ve bunların ticaretindeki usullerde değişiklik kaçınılmazdır. Tarihsel süreçte yer alan alım satım usulleri ve bunlar etrafında zamanın koşulları ile oluşturulan kuralları değişmez görmek yerine, nasların temel ilke ve hedeflerini gerçekleştirici yöntemler ve kurallar belirlemek daha isabetli olacaktır.⁴¹ Nitekim mahallin teslimini ifade eden kabz konusunda fıkıh literatüründe tarihsel süreç içerisinde yer alan yaklaşımlar da bu gerçeği ifade etmektedir. Akit mahallinin teslimi hakiki veya hükmi kabz şeklinde gerçekleşir. Hakiki kabz akit mahallinin elden teslimi veya istenilen yere nakledilmesiyle gerçekleşir. Hükmi kabz ise müşteri ile akit mahalli arasındaki engellerin kaldırılarak müşteriye serbest bir şekilde tasarruf imkânı sunmakla olur.⁴² Hanefî fakihler akit mahallinin teslimini fiilen kabzetmek şeklindeki hakiki kabz ile gerçekleşmesini zorunlu görmezler. Teslimin tahliye veya tehalli ile mümkün olabileceğini ifade etmişlerdir. Bu durum müşteriye akid mahallinde tasarrufta bulunmasına imkân verilmesi ile gerçekleşir.⁴³ Şâfiî mezhebinde akid mahallinin nakli mümkün değilse kabzın tahliye ile sağlanması mümkündür.⁴⁴ Mâlikî mezhebine göre kabz konusunda örf esas alınır. Hanbelî fakihlerde ise malın özelliğine göre kabz şeklinde değişiklik söz konusu olabilir.⁴⁵ AAOIFI (Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions) tarafından belirlenen standartlara göre ise kabz, “ *Herhangi bir varlığın fiziki olarak veya örfte bu anlama gelen bir yolla ele geçirilmesi*” biçiminde tarif edilmiştir.⁴⁶ Bu tanımlamaya göre malın teslim şeklinde belirleyici unsur örf olmaktadır. Örneğin günümüzde internet bankacılığı ve mobil bankacılık aracılığıyla yapılan sarf akdinde hesaba paranın yatırılması hükmi kabz olarak değerlendirilmektedir.⁴⁷ Kabz konusundaki yaklaşımlar

⁴¹ Şevket Topal, “İslâm Hukûkunda Alım Satım Piyasasına Yönelik Bazı Düzenlemeler”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 5/1 (2005), 219.

⁴² Mustafa Kisbet, “İslam Hukukuna Göre Satılan Malın Kabzı ve Hükümleri”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 16 (2010), 482.

⁴³ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 5/244.

⁴⁴ Ebû İshak Cemaleddin İbrâhim b. Ali b. Yusuf Şirâzî, *el-Mühezzeb* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-ilmîyye, ts.), 2/14; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 5/226; Nevevî, *Mecmû'*, 9/332.

⁴⁵ Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed İbn Kudâme, *el-Mugnî* (Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye, ts.), 4/85; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*, 3/163.

⁴⁶ Faizsiz Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetleme Kurumu, *Faizsiz Finans Standartları* (İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği Yayınları, 2015), 514.

⁴⁷ Salih b. Zâbin Merzûgî, “Ticâretü'z-zeheb ehemmu suveruhü ve ahkâmühü”, *Mecelle-tü mecma'î'l-fikhi'l-İslâmî* 9/1 (1996), 78; Arif Atalay, *İslâm Hukukunda Kabz* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Doktora Tezi, 2012), 160; Hadi Turan, “İslâm Hukukunda Göre Sarf Akdinde Banka Kartlarının Kullanımı”, *Dergisi* 9/2 (2017), 828.

dikkate alındığında akid mahalli malın türüne, zaman ve şartlara göre kabzın şeklinde değişiklik olabileceğini söylemek mümkün gözükmemektedir. Mecelle’de de “*Mebii ihtilaftıyla keyfiyet-i teslimi dahi muhtelif olur*”⁴⁸ maddesinde de her bir ürünün kendine has bir teslim şeklinin olabileceği ifade edilmiştir. Çalışmamızın konusunu teşkil eden metaverse ve NFT gibi sanal ürünlerin de kendilerine has teslim ve kabzı söz konusudur.

2.3. Mâlum Olma

Akit yapan tarafların akdin mahalli hakkında bilgilerinin olması gerekir. Akdin mahalli hakkında taraflar arasında niza sebebiyet verecek ölçüde bilinmezlik (*cehalet*) olmamalıdır. İslâm hukuk literatüründe elde edilip edilmeyeceği bilinmeyen şey garar olarak tanımlanmıştır. Elde edilme imkânı olmakla birlikte ürünün vasıflarında bilgisizlik varsa akitte cehalet söz konusu olur.⁴⁹ Belirli bir oranın üzerindeki cehalet akdi geçersiz kılmaktadır.⁵⁰ Kur’an-ı Kerim’de “*Ey İman edenler! Karşılıklı rızaya dayanan ticaret dışında mallarınızı aranızda haksızlıkla yemeyin...*”⁵¹ ayeti gereği İslâm borçlar hukukunun en temel ilkelerinden bir tanesi akit yapan taraflar arasında karşılıklı rızanın sağlanması olmuştur. Bu sebeple akdin mevzûunda rızayı zedeleyecek cehalet unsurlarının giderilmesi istenir. Hanefî fihhinde “*rıza ancak mâlum olmakla gerçekleşir*”⁵² (الرِّضَا لَا يَتَعَلَّقُ إِلَّا بِالْمَعْلُومِ) prensibi akid mahallinin yeterince bilinmesinin önemini vurgulamaktadır. Satım akdinin mahallinin yeterince bilinmemesi aldanma ve dolayısıyla taraflar arasında anlaşmazlık nedeni olabilir. İslâm hukukçuları çok az olmaları istisna bilgisizliğin (*cehalet*) rızayı olumsuz etkileyeceğinden akdi geçersiz kılacağını ifade etmişlerdir. Kuşkusuz satım akdinde cehaletin çeşitleri ve kapsamı alışverişin türüne, zaman ve çevre faktörüne göre değişiklik arz edecektir. Önemli olan ticari ilişkilerde hukuki güvenliğin, adaletin, hakkaniyetin temin edilmesi; ticari faaliyetlerin kumara dönüştürülerek haksız kazançta, aldatmaya vesile kılınmaması; tarafların belirsizlik ve bilin-

⁴⁸ Mecelle, Mad. 265.

⁴⁹ Şehâbeddin el-Karâfî, *Envârü'l-burûk fî envâ'î'l-furûk* (Kuveyt: Dâru'n-Nevâdir, ts.), 3/270; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 2/167.

⁵⁰ Zeydân, *el-Medhal li dirâseti'ş-şeriâti'l-İslâm*, 294; Necmettin Güney, “İslam Borçlar Hukukunda Satım Akdinin Konusuna Dair Cehâlet ve Akde Etkisi”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 16 (2010), 491.

⁵¹ Nisâ, 4/29.

⁵² Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi*, 5/156.

mezlik sebebiyle aldanma risklerini mümkün olduğu kadar asgariye indirilmesidir.⁵³

2.4. Mevcut Olma

İslâm hukukuna göre akit esnasında akdin mahallinin mevcut olması gerekir. Mevcut olmayan (*ma'dûm*) malın satışı yasaklanmıştır. Konu hakkındaki çalışmasında İsmail Bilgili satış sözleşmesine mahal olamayacak ma'dûmu şu şekilde tarif etmiştir: “*Hukukun hakikaten veya hükmen yok saydığı, tarafları anlaşmazlık ve çekişmeye götürecek derecede kapalı olan, teslimi garanti edilemeyip zarar ve ziyan içeren, varlığı ihtimalli şeylere ma'dûm denir.*”⁵⁴

Akit esnasında mahallin mevcut olması şartı ile garar ve onun meydana getireceği problemler engellenerek, taraflar arasında husumetin oluşmaması sağlanmaya çalışılmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.s.) kişinin mülkünde olmayan şeyi satmasını yasaklayarak bu konudaki temel kuralı ortaya koymuştur.⁵⁵ Tarafların zararına sebebiyet vererek husumete yol açacak belirsizlik (*garar*) ortadan kalktığında akdin kuruluşu için bir problem de kalmayacaktır.⁵⁶

Sanayi ve teknolojiye yaşanan gelişmeler mal kavramı ve mevcudiyetinin mahiyetinde de gelişmelere neden olmuştur.⁵⁷ Sadece fiziki unsuru olan değil, kendisinden istifade imkanı olan her şey mülk kapsamında değerlendirilmiştir.⁵⁸ Kişinin ürettiği mal, hizmet ve fayda onun mülkü kabul edilmiştir. Dolayısıyla kişinin mülkünde olabilen ürünler alım satım akdine konu olabilecek mevcut mal olarak değerlendirilmesi mümkündür.⁵⁹ Bilgisayar teknolojisindeki gelişmelerle hayatımızın bir parçası haline gelen dijital varlıklarda fiziki/ maddi mal olmasalar da onları üretenlerin veya sahip olan kişilerin mülkünde bulunabilmektedirler.

⁵³ Yunus Apaydın, “Fesad”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995); Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 2/169.

⁵⁴ İsmail Bilgili, “İslâm Hukukunda Ma'dûm'un Satışı”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 8 (2006), 213.

⁵⁵ Buhârî, “Büyû”, 55; Müslim, “Büyû”, 30, 32.

⁵⁶ Bilgili, “İslâm Hukukunda Ma'dûm'un Satışı”, 219.

⁵⁷ Bkz. Ahmet Bayraktar, “İslam Ticaret Hukuku Açısından Mal Kavramının Tasnifine Yeni Bir Yaklaşım”, *Eski Yeni: Anadolu İlahiyat Akademisi Araştırma Dergisi* 32 (2016), 120; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 3/22.

⁵⁸ Mecelle, Mad. 125.

⁵⁹ Ahmet Bayraktar, *Elektronik Ortamda Gerçekleştirilen Alım Satım İşlemlerinin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2016), 17.

3. İslâm Hukukunda Satım Sözleşmesi Açısından NFT ve Metaverse Ürünler

3.1. NFT: Non-Fungible Token/Nitelikli Fikrî Tapu

NFT (non-fungible token) bir dijital varlığın benzersiz kriptografik anahtara sahip, eşsiz ve tek kopyası anlamına gelmektedir.⁶⁰ NFT sayesinde grafik tasarımı, resim, müzik, video gibi dijital ortamdaki varlıklar benzersiz kriptografik bir anahtarla kimlik kazanmakta ve kayıt altına alınmaktadır. Diğer bir ifade ile NFT, dijital varlığın dijital sertifikasıdır. NFT, blok zincir (blockchain)⁶¹ teknolojisinin uygulama alanlarından bir tanesidir. NFT'lerin oluşturulması akabinde akıllı sözleşme blok zincirinde onaylanmakta ve yeni bir bloğa kaydı sağlanmaktadır. Bu sayede merkeziyetsiz (ademimerkeziyet) bir şekilde dijital varlık kişinin mülkiyetine tescillenmiş olmaktadır. Benzersiz bir kriptografik anahtar ile kişinin mülküne tescillendikleri için eşsiz ürünlerdir. Ayrıca sınırlı sayıda üretildikleri için nadir varlıklardır. Kripto paralardan farklı olarak küçük değerlere bölünme kabul etmeyen, sadece tamamının elde edilmesi mümkün olan dijital varlıklardır.⁶² Blok zincirinde yer alan akıllı sözleşmelerle taraflar, araçlar ve belirli merkezler olmadan ticaret yapabilmektedirler. NFT ticareti için pazarı haline gelmiş dijital platformlar üzerinden yapılmaktadır. Bu platformlar, belirli ücret karşılığında NFT ürünleri müşteriler ile buluşturmakta ve alım satım işlemlerinin organizasyonunu yapmaktadır. NFT'lere yönelik yoğun ilginin oluşmasında en önemli etki Mike Winkelmann adlı bir tasarımcının çalışmalarını tek bir NFT olarak satışa sunması ve bu ürünün müzayede de 69,3 milyon dolara satılması olarak gösterilir.⁶³ Bu satış sonrası insanlar kısa sürede çok fazla para kazanmak adına fotoğraf, müzik, video gibi varlıkların NFT'lerini tasarlayıp piyasaya sürmeye başladılar. Örneğin Türk dijital sanatçısı Refik Anadol'un "*Machine Hallucinations*" adlı dijital koleksiyonunun değerinin 5.1 milyon dolara ulaştığı bildirilmiştir.⁶⁴

⁶⁰ İbrahim Dağlı, "NFT İktisadi Bir Balon Mu Yoksa Dijital Varlıkların Geleceği Mi? Kripto Paraların Ardından Hızla Büyüyen NFT Piyasaları", *Bilim ve Teknoloji Politikaları* (Ankara: Gazi Kitabevi, 2021), 87.

⁶¹ Blockchain hakkında bkz. Dağlı, "NFT İktisadi Bir Balon Mu Yoksa Dijital Varlıkların Geleceği Mi? Kripto Paraların Ardından Hızla Büyüyen NFT Piyasaları", 89; Abdurrahman Candan - Halil İbrahim Yaşlak, "Fıkıhın Kripto Paralara Bakışı: Bitcoin Örneği", *Van İlahiyat Dergisi* 9/15 (2021), 10.

⁶² Nir Kshetri, *Blockchain and Supply Chain Managemet* (Amsterdam: Elsevier, 2021), 24.

⁶³ Dağlı, "NFT İktisadi Bir Balon Mu Yoksa Dijital Varlıkların Geleceği Mi? Kripto Paraların Ardından Hızla Büyüyen NFT Piyasaları", 88.

⁶⁴ NFT Nedir: İnternette Kolayca İndirilebilen ve Milyonlarca Dolara Alıcı Bulabilen Kripto Sanat Eserleri, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-56385962>, (Eri-

Aslında NFT piyasalarında ciddi ücretlerle satışa sunulan ürünlere insanların internette ulaşmaları ve orjinal formatlarıyla bilgisayarlarına kayıt etmeleri mümkündür. Ancak non fungible tokenların asıllarına sahip olma veya bu ürünlerin alım satımından kazanç elde etme ve benzersiz kopyasına sahip olma arzusu gibi etmenler NFT piyasalarının hızla yükselmesinde ve yüksek hacimli işlemler yapılmasında etkili olmuştur.

İslâm hukuku açısından NFT'leri (non fungible token) değerlendirebilmek için öncelikle NFT para mıdır? yoksa bir mal mıdır? sorusunun cevap bulması gerekmektedir. NFT'ler para olarak değerlendirildiğinde alınıp satılmaları hususunda sarf akdi hükümleri geçerli olacaktır. Mal olarak tanımlandıklarında ise alınıp satılmaları İslâm hukukunun ticaretle ilgili temel ilkeleri açısından değerlendirilmesi gerekecektir.

NFT hususunda yapılan bazı çalışmalarda onun kripto para birimi olarak tanımlandığını görmekteyiz.⁶⁵ Bir ürünün para olarak değerlendirilebilmesi için; ortak değer ölçüsüne sahip olması, mübadele aracı olması, tasarruf aracı olması, ödeme vasıtası ve ekonomi politikası aracı olması gibi temel fonksiyonları icra etmesi gerekir.⁶⁶ Ayrıca kolay taşınabilmesi, dayanıklı olması, bölünebilmesi, taklit edilmesinin zor olması, mislî olması, nadir olması ve toplum tarafından ticari ilişkilerde kullanılmak amacıyla para olarak benimsenmiş olması gibi fiziksel özelliklere ve toplumsal güveni temin için değer istikrarını sağlaması şeklindeki iktisadi özelliklere de sahip olması gerekir.⁶⁷ NFT'ler şuan ki uygulamaları ile paranın temel fonksiyonlarından ortak değer ölçüsü olma, mübadele aracı olma, ödeme vası-

şim: 08/04/2022)

⁶⁵ Olcay Uçak, "Kültürlerarası İletişimde Tek Kültüre Doğru: Dijital Kültür", *Communication and Technology Congress* (İstanbul: CTC, 2021), 224; Dağlı, "NFT İktisadi Bir Balon Mu Yoksa Dijital Varlıkların Geleceği Mi? Kripto Paraların Ardından Hızla Büyüyen NFT Piyasaları", 93; Nuri Kahveci - Yahya Bilginer, "Çağdaş İslâm Hukukçularının Kripto Paraların Meşruiyetine Dair Görüşlerinin Analizi", *Şirnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26 (2021), 260.

⁶⁶ Beşir Gözübenli, "Para Kavramı'na İslami Yaklaşım Üzerine Bazı Düşünceler", *Para, Faiz ve İslam* (İstanbul: İSAV Yayınları, 1992), 72; Ali Bakkal, "İslâm Hukukunda Para ve Fâiz Telâkkisi Zâviyesinden Enflasyon Farkının Ödenmesi Problemi", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (ts.), 46.

⁶⁷ Ali Keleş, *İslâm'a Göre Para Kavramı* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Doktora Tezi, 1998), 111-112; Orman, "Modern İktisat Literatüründe Para, Kredi ve Faiz", 8-9; Mikail Altan - Suna Akten Çürük, "Modern İktisat Bilimi Açısından Para ve Faiz", *Fıkhi Açından Finans ve Altın İşlemleri* (İstanbul: Konevi Kültür Merkezi, 2012), 33; Alpaslan Alkuş, "İslam Hukuku Açısından Bitcoin ve Kripto Para", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 8/2 (2018), 71.

tası olma, mislî olma ve iktisadi politika aracı olma gibi işlevleri icra etmemektedir. NFT piyasaları yüksek finansman hacmi ile tasarruf aracı olabilirler. Ancak bu fonksiyonu onun para olarak tanımlaması için yeterli olmadığını düşünmekteyiz. Ayrıca paranın fiziki ve iktisadi temel özellikleri de NFT’lerde yer almamaktadır. İnsanlar tarafından mübadelelerde ve değer ölçümünde para olarak görüldüğünü söylemek mümkün değildir. NFT’ler, kripto paralardan farklı özellikler taşımaktadır. Kripto paralar fungible token olarak tanımlanan, eş değeri olan, takas edilebilen jetonlardır. NFT’nin ise en temel özelliği eşsiz dijital varlık olmasıdır. NFT’ler, kripto paralarda blok zincir üzerinden kayıt altına alınmış dijital değerlerdir. Kripto paraların dünya üzerinde belirli sayıda da olsa eş değeri vardır ve bunlar birbirinin aynısıdır. Örneğin en popüler kripto para birimi olan Bitcoin’in dünya üzerinde 18 milyon adet bulunduğu ifade edilir. Bu Bitcoinlerin hepsi birbirinin aynısıdır. Bir Bitcoin başka bir eş değeri olan Bitcoin ile takas edilebileceği gibi bölünerek alım satımı da mümkündür. Ancak NFT’ler bölünüp parçalanma kabul etmez. Sahipleri tarafından kaç adet üretilirse dünya üzerinde sadece o kadar bulunabilir. NFT’ler eş değeri olmayan ürünler olduğu için birim değerleri üreten sahipleri tarafından ya da açık artırma usulü ile fiyatları oluşturulmaktadır. NFT’ler üzerinde yapılan işlemlere bakıldığında onun kripto para olarak değerlendirilmesinden ziyade dijital bir ürün olarak tanımlanması isabetli olacaktır. Dijital ürün olarak tanımlanan NFT’lerin İslâm hukukunun bir malda aradığı vasıfları taşıyıp taşımadığı ve satış sözleşmelerine konu olup olamayacağı önemli bir husustur.

3.1.2. İslâm Hukukuna Göre Mal Kavramı Açısından NFT

NFT’lerin mal olarak değerlendirilmesinin daha isabetli olacağını yukarıda ifade etmiştik. Peki NFT’ler, İslâm hukukunun bir malda bulunması gereken temel niteliklerini taşımakta mıdır? Bu sorunun fakihlerin mal tanımları ve bu tanımlar kapsamında belirlenen temel kriterleri dikkate alınarak cevaplanması gerekmektedir. “İslâm Hukukunda Satım Sözleşmesi Açısından Mal Kavramı” başlığı altında da izah edildiği üzere İslâm hukukçularının mal tanımlamalarında ön plana çıkan temel unsurlar, insan tabiatının meyli, istifade ve elde edilip saklanabilmesidir. NFT’ler 2021 yılı içerisinde en popüler ürünler içerisinde yer almaktadır. Milyonlarca insan farklı platformlarda NFT oluşturmakta ve alım satımını yapmaktadır. NFT alım satım platformlarından bir tanesi olan Open Sea Ağustos ayı verileri üzerinden yaptığı röportajda 3.4 milyar dolarlık işlem hac-

mine ulaştıklarını ifade etmiştir.⁶⁸ Bu veriler, İslâm hukukunun mal tanımlamasındaki temel unsurlar içerisinde yer alan insan tabiatının meylî şartının NFT için gerçekleştiğini göstermektedir.

NFT'lerin mal sayılabilmesi için arayacağımız ikinci şart istifadedir. Milyonlarca insan tarafından talep gören NFT kendilerinden istifade edilen ürün müdür? Teknoloji dünyasında yaşanan gelişmeler ürün çeşitliliğini etkilediği gibi bu ürünlerden istifade biçimlerini de etkilemiştir. Bu gelişmeler neticesinde fiziken elde edilip istifade edilen ürünlerin yanı sıra dijital ürünler de ortaya çıkmıştır. Bunların, fiziki bir varlık olmasa da dijital bir ürün olarak kullanımı mümkündür. NFT de dijital ürünün dijital sertifikasıdır.⁶⁹ Bu sertifikalar ile insanlar dijital varlıkları mülk edinebilmektedir. NFT'ler insanların gıda, giyim, barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılayan bir ürün olmasa da insanların farklı menfaatlerini karşılayan ürünleri temsil eden sertifikalardır. Bu aşamada karşımıza menfaatin mal olarak değerlendirilmesi meselesi çıkmaktadır. Mal ile ilgili verilen bilgilerden çoğunluk tarafından menfaatin de mal kapsamında değerlendirilmesi gerektiğinin kabul edildiğini ifade etmiştik. Teknolojik gelişmeler menfaat ve hakların kapsamını genişletmiş ortaya birçok yeni ürün çıkmıştır. Bunların mal kapsamına alınmaması pek çok mağduriyet ve sorunların ortaya çıkmasına neden olacaktır. Bu nedenlerle dijital ürünlerin mal kapsamına alınması önemli bir husustur.⁷⁰

NFT'nin mal sayılması için aranacak üçüncü şart mülk edinebilir olmaktır. NFT, dijital varlıkların blockchain teknolojisi aracılığıyla benzersiz kriptografik bir anahtara sahip, eşsiz ve tek kopyası anlamına geldiği belirtilmişti.⁷¹ İnsanlar dijital ürünlerin elde edilip saklanması güvenli olduğu için bu ürünlere yönelmişlerdir. Pek çok kişi sahip olduğu dijital ürünleri non-fongible token/nitelikli fikrî tapu ile benzersiz kriptografik bir sertifikasını elde ederek alım satımını yapmakta veya mülkiyetinde saklamaktadır. Dijital sertifika olarak tanımladığımız NFT, fiziken elde edilmese de bilgisayar ortamında, sanal dünyada dijital bir ürün olarak varlığını sürdürmekte kişilerin mülkiyetine kaydedilmektedir. İnsanlar da mülkiyetinde bulunan bu

⁶⁸ Thinktech STM Teknolojik Düşünce Merkezi, Metaverse: Fırsatlar ve Tehditler, <https://thinktech.stm.com.tr/tr/metaverse-firsatlar-ve-tehditler> s.10 (Erişim: 07/04/2022)

⁶⁹ Merve Kadriye Yurdabak, "NFT: Dijital Sanatta Yeni Bir Perspektif ve Getirdiği Fırsatlar Üzerine Bir Derleme", *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 10/1 (2022), 150.

⁷⁰ Konu ile ilgili bkz. Arif Atalay, "İslam Hukukunda Elektronik Ortamda Akitleşme", *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/8 (2015), 28.

⁷¹ Dağlı, "NFT İktisadi Bir Balon Mu Yoksa Dijital Varlıkların Geleceği Mi? Kripto Paralarının Ardından Hızla Büyüyen NFT Piyasaları", 87.

dijital ürünler üzerinde istediği biçimde tasarruf etme yetkisine sahip olmaktadır. Dolayısıyla fiziken ortada olup fiilen elde edilecek ürünler olmasalar da NFT ile benzersiz sertifika haline gelen dijital ürünlerin mülk edinilebilmesi ve özgürce tasarruf imkanına sahip olunmasının fiilen elde edilmesi anlamına geleceği ifade edilebilir.

3.1.3. İslâm Hukukuna Göre Satış Sözleşmesi Açısından NFT

NFT, mal olarak kabul edilse de İslâm hukukunun ticari sözleşmelere konu olacak mallarda aradığı şartları taşıyıp taşımadığının da öncelikle tahlil edilmesi ve ardından da İslâm hukukunun ticaretle ilgili temel ilkeleri bağlamında NFT alım satımlarının değerlendirilmesi gerekir. Zira NFT formatında alım satımın konusu olacak dijital varlıkların fıkhi açıdan ticarete konu olabilecek bir mal olması gerekmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi NFT'nin satım sözleşmesinin mahalli olabilmesi için İslâm hukukunun ticari ürünlerde aradığı temel ilkeler olan mütekavvim olma, akdin hükmünün uygulanmasının mümkün olması, malum olma ve mevcut olma unsurlarına sahip olması gerekir.⁷²

1070 | db

NFT, pazar ağı ve piyasa hacmi dikkate alındığında yoğun bir talep gören dijital üründür. Şuan insanlar daha çok sahip oldukları resim, video, müzik gibi ürünleri NFT formatında piyasaya arz etmektedir. Bu ürünlerin ticaretinin fıkhi açıdan caiz olması için gerekli kriterlerden birisi mütekavvim olmaktır. Mütekavvim olmak için de şer'an müntefeun bih olması gerekir. NFT'ler farklı amaçlarla kendisinden istifade edilme (müntefeun bih) imkânı olan ürünlerdir. Naslarda yasak kılınmış içerikler NFT formatına dönüştürülmemişse, bu ürünlerin bizatihi şer'an yasak kapsamında değerlendirilmeyeceği kanaatindeyiz. Ancak temel inanç ve ahlaki ilkelere aykırı içerikler NFT formatına dönüştürülmüşse o ürünler ilk halleri gibi şer'an yasak kapsamında kabul edileceği için müntefeun bih olarak değerlendirilmeyecektir.

Satım sözleşmesinde aranan diğer unsurlar, mahallin mevcut, malum ve akdin hükmünün uygulanmasının mümkün olmasıdır.⁷³ NFT, bir dijital varlığın benzersiz kriptografik bir anahtara sahip, eşsiz ve tek kopyası şeklindeki tanımını onun mevcut bir mal olduğunu

⁷² Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 5/135-140; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*, 2/323; İbn Kudâme, *el-Kâfi*, 2/4; Nevevî, *Mecmû'*, 9/149.

⁷³ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 5/135-140; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*, 2/323; İbn Kudâme, *el-Kâfi*, 2/4; Nevevî, *Mecmû'*, 9/149.

söyleme imkânını vermektedir. NFT dijital varlığı ifade eden kriptografik simge olarak düşünülebilir. NFT'nin simgelediği dijital varlık taraflar arasında niza sebebiyet vermeyecek derecede malumdur. Bu sebeple bir garar ya da cehaletten bahsetmek mümkün gözükmemektedir. NFT ürünler kriptografik anahtarla kopyalanmış bir sureti satıcının mülkiyetinden alıcının mülkiyetine intikal ettirilmesi mümkündür.

NFT ürünlerin alım satımında İslâm hukukunun mal teorisi açısından bir problem gözükmemektedir. NFT ürünlerin alım satımında kullanılan semenin kripto para olması yapılan ticaretin fıkhi niteliği hususunda farklı mülahazalara neden olabilir. Kripto paralara garar, aldatma, kumar gibi unsurlar içerdiği gerekçesiyle mesafeli yaklaşılmış olsa bu konuda kesin hükümlerden kaçınıldığı da bir gerçektir.⁷⁴ NFT'lerin alım satımında kripto para kullanılması hususundaki olası itirazların dayanak noktalarından bir tanesinin semenin sadece para olarak değerlendirilmesi oluşturmaktadır. Kripto ürünlerin para olarak değerlendirilmesinde yaşanan tartışmalar, bu ürünlerle yapılacak alım satımları da etkilemektedir. İslâm hukukunda semen, satım akdinde tarafların malın karşılığı olarak üzerinde anlaşmışları bedel şeklinde tarif edilir.⁷⁵ İslâm hukukunda altın ve gümüş yapısı itibarıyla semeniyet vasfını taşıyan bu maddeler dışındaki ürünlerden elde edilen itibari paralar tedavülde oldukları müddetçe semeniyet vasfını taşır.⁷⁶ Kripto varlıklar hakkında dile getirilen sorunlar onun alım satım akdinde mebi olmasından ziyade emtia olarak talep görmesi ve manipülatif hareketlere maruz kalmasından kaynaklanmaktadır. Kripto paralarla ticaret konusunda dikkat edilmesi gereken husus bu ürünlerin paranın temel fonksiyonlarını taşıyıp taşımadığı olmalıdır. Paranın temel fonksiyonlarını taşıyan ürünlerin para olarak kabul

⁷⁴ Konu hakkındaki değerlendirmeler için bkz. Candan - Yaşlak, "Fıkhnın Kripto Paralara Bakışı: Bitcoin Örneği", 1-39; Hasan Doğan, "İslam Hukuku Açısından Kripto Paralar ve Blockchain Şifreleme Teknolojisi", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 26/2 (2018), 225-253; Mehmet Onur, "Sanal (Kripto) Para Birimlerinin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 5/2 (2019), 289-310; Kahveci - Bilginer, "Çağdaş İslâm Hukukçularının Kripto Paraların Meşruiyetine Dair Görüşlerinin Analizi", 257-285. Süleyman Kaya, Kripto Para Birimleri ve Fıkhi Açından Değerlendirilmesi, http://www.isefam.sakarya.edu.tr/wp-content/uploads/2018/01/Kripto-Para-Birimleri-ve-f%C4%B1khi-A%C3%A7ısından-Değerlendirilmesi_son.pdf, (Erişim: 08/04/2022)

⁷⁵ Beşir Gözübenli, "Semen", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009), 36/465.

⁷⁶ Bkz. Muhammet Ali Çağlar, *İslam Hukukunda Akitlerde Satış Bedeli (Semeniyet)* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 38-48; Gözübenli, "Semen", 36/466.

edileceği benimsenmiştir.⁷⁷ Din işleri yüksek kurulu “Kullanıcılar arasında değişim ya da kıymet ölçüsü olarak genel kabul gören, kaynağı itibarıyla kullanıcılara güven veren her türlü paranın kullanımı caizdir.” ifadesiyle bir ürünün para olarak nitelenmesindeki temel kriterin onun fonksiyonları olduğunun altını çizmiştir.⁷⁸ Semenle ilgili yukarıda belirtilen temel ilkeler yerine getirildikten sonra NFT alım satımında kripto paraların satış bedeli olarak kullanılmasının NFT ve ticareti için bir sorun teşkil etmeyebilir.

Buraya kadar söylenen veriler ışığında naslarda yasak kılınmış içerikler NFT formatına dönüştürülmemişse, NFT’lerin bizatihi şer’an yasak kapsamında değerlendirilmeyeceği ve akdin mahalli olabileceği kanaatindeyiz. Ancak bu ürünlerin ticaretinin fıkhi değerlendirilmesinde manipülatif işlemler nedeniyle taraflar arasında husumete neden olacak aldatma ve aldanma gibi dış etmenler etkili olacaktır. Dijital ürünler NFT olarak satışa sunulduklarında kıymetleri kimi zaman sahipleri tarafından takdir edilmekte kimi zamanda açık artırma yoluyla belirlenmektedir. Bu durum fiziki varlıklar içinde aynı olsa da NFT’lerin fiziksel bir karşılığının olmaması manipülasyonlara çok daha açık hale gelmesine neden olmaktadır. Suni/sanal talepler oluşturularak NFT fiyatı artırılabilir. Tam tersi bir şekilde satıştaki NFT’ye hiçbir talep olmadığı için ürün değeri satın alınan çok daha altına da düşebilir. Bu sebeple NFT ürünler mal ve akid mahalli olma şartlarını taşısa da manipülasyonlara çok açık olması ve aldanma riskinin yüksek olması gibi dış faktörler alım satımın hükmünü en azından mekruh olarak tanımlanmasını gerekli kılacağı kanaatindeyiz. Ayrıca NFT olarak satışa sunulan ürünlere milyon dolarları bulun bedeller ödenmesi israf açısından da değerlendirilmelidir. Zira Kur’an’da belirtilen en temel ilkelerden bir tanesi israftan kaçınmaktır. İnsanların sanat eseri mahiyetindeki NFT ürünlere milyon dolarlar vermesinin israf olarak değerlendirilmesi mümkündür.

⁷⁷ Gözübenli, “Para Kavramı’na İslami Yaklaşım Üzerine Bazı Düşünceler”, 75, 78; Mikail Altan, “Faizsiz Bankacılığın Temelleri”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 16 (2010), 126.

⁷⁸ Dijital Kripto Paraların Kullanımının Dini Hükmü Nedir? <https://kurul.diyaret.gov.tr/Karar-Mutalaa-Cevap/38212/dijital-kripto-paralarin-kullaniminin-dini-hukmu-nedir>. Kurul özünde ciddi belirsizlikler taşıması, aldanma ve aldatma riski bulunması, herhangi bir güvencesi bulunmaması ve belirli kesimlerin haksız ve sebepsiz zenginleşmesine yol açması gibi nedenlerle kripto para kullanımını caiz görmemiştir. Süleyman Kaya ilgili çalışmasında sonuç olarak kripto paralara doğrudan karşı çıkmak yerine, manipülasyonlara ve spekülasyonlara karşı insanları uyarmanın yanı sıra bu tür para birimlerinin doğuracağı imkanları değerlendirme yoluna gidilmesini daha isabetli görmüştür. Süleyman Kaya, Kripto Para Birimleri ve Fıkhi Açından Değerlendirilmesi, 18.

3.2. Metaverse ve Metaverse Ürünler

Teknolojik gelişmeler tüketici portföyü ve taleplerinde de değişikliklere neden olmuştur. Fiziksel ürünlerle birlikte sanal ürünlere da rağbet artmış hatta çok daha fazla tercih edilir hale gelmiştir. Bunun neticesi olarak son dönemlerde sanal ürünlerin pazar payı tüketici talepleri açısından yadsınamaz derecede artmıştır. Özellikle pandemi sebebiyle sokağa çıkma yasakları süresince internette vakit geçirme oranlarında yaşanan artışlar e-ticarete ve sanal ürünlere olan rağbeti de artırmıştır. İşletmeciler ve girişimciler insanların bu yönelimlerini fırsata çevirerek yeni bir sanal dünyanın kapılarını açmıştır. Meta (ötesinde) ve universe (evren) kelimelerinden türetilen ve metaverse olarak adlandırılan evren ötesi bu sanal dünya için çeşitli tanımlamalar yapılır: Bunlardan birine göre metaverse, “İnsanların VR setler, AR gözlükleri, akıllı telefon uygulamaları ve diğer cihazları kullanarak buluşabileceği, çalışabileceği ve oyun oynayabileceği sonsuz ve birbirine bağlı sanal topluluklar dünyasıdır.”⁷⁹ Diğer bir tanıma göre “İnsanların, yerlerin ve nesnelerin dijital bir temsilinin yaşadığı dijital bir alandır.”⁸⁰ Metaversenin sunduğu imkânları da içerisine alan kapsamlı bir tanıma ise şu şekildedir: “Metaverse, iletişim perspektifinden yeni bir gerçeklik, anlam dünyası ve iş birliği fırsatları sunan; kültürel, entelektüel ve ekonomik üretim için alt yapı ve etkileşim olanakları tanıyan; farklı gelişmiş teknolojilerin eş zamanlı ve entegre bir biçimde kullanıldığı; siber toplumsal bir düzlemidir.”⁸¹ Metaversenin donanım, ağ ve bulut teknolojilerinin yanı sıra artırılmış gerçeklikle oluşturduğu dijital yükselişin avatarlar ile sanal ekonomi, sanal toplum, sosyal kabul edilebilirlik ve güveni barındıran metaverse ekosistemini meydana getirdiği belirtilir.⁸² Metaverse dünyasında insanlar, giyim, kozmetik, teknoloji, sağlık, eğitim, kültür ve sanat gibi çeşitli alanlarda sanal gerçeklik (Virtual Reality), artırılmış gerçeklik (Augmented reality), karma gerçeklik (Mixed Reality) ve genişletilmiş gerçeklik (Extended Reality) kullanarak yeni

⁷⁹ Facebook wants to lean into the metaverse. Here’s what it is and how it will work, <https://www.npr.org/2021/10/28/1050280500/what-metaverse-is-and-how-it-will-work> (Erişim: 08/04/2022); Thinktech STM Teknolojik Düşünce Merkezi, Metaverse: Fırsatlar ve Tehditler, <https://thinktech.stm.com.tr/tr/metaverse-firsatlar-ve-tehditler>. 4 (Erişim: 07/04/2022)

⁸⁰ Microsoft Cloud at Ignite 2021: Metaverse, AI Hyperconnectivity in a hybrid World, <https://blogs.microsoft.com/blog/2021/11/02/microsoft-cloud-at-ignite-2021-metaverse-ai-and-hyperconnectivity-in-a-hybrid-world/>

⁸¹ Oğuz Kuş, “Metaverse: Dijital Büyük Patlamada Fırsatlar ve Endişelere Yönelik Algılar”, *Intermedia International e-Journal* 8/15 (2021), 248.

⁸² Kuş, “Metaverse: Dijital Büyük Patlamada Fırsatlar ve Endişelere Yönelik Algılar”, 249.

ürün ve hizmetlere sahip olmaktadırlar.⁸³ Tüketicilerin *second life*'i (yeni dünya / ikinci hayat) olarak tanımlanan bu hayatta insanlar gerçek dünyadakine benzer biçimde hatta çok daha kapsamlı şekilde alışveriş yapmaktadır. Bu yönelimde *second life*'in sınırsız ve özgür deneyimler sunmasının payı büyüktür.⁸⁴

Tüketicileri sanal bir dünyada sanal ürünler, araziler satın almaya bunun ticaretini yapmaya sevk eden farklı faktörler vardır. Bunlar bir ihtiyaçtan doğabileceği gibi sosyolojik veya psikolojik etmenlerin sonucu da gerçekleşebilir. Söz konusu bu etmenlerden en önemli ve etkili olanı hiç şüphesiz psikolojik faktörlerdir. Metaversenin sunduğu hayat insanlara gerçek yaşamının ötesinde kendi arzularıyla oluşturacağı bir hayal dünyasıdır. İşletmeciler yeni pazar dünyası olarak gördükleri bu sınırsız alandan yer edinme, tüketiciler de yeni dünyada sunulan ürünlerle sınırsız isteklerini tatmin etme duygusu ile hareket etmektedir. Metaversede insanlar kendilerini hayal ettikleri bir biçimde avatarlar ile temsil etmekte; avatarları için alışverişler yapmanın yanı sıra arazi satın alabilmekte, sevdiği bir kişinin konserini izleyebilmekte ya da istediği ülke ve mekanlara geziler yapabilmektedir.⁸⁵ Yeni sanal dünyanın teknoloji, eğitim, sağlık, giyim gibi pek çok alanda sunduğu imkanları ve onlara yönelik talepleri yatırım fırsatına çevirmek isteyen bir çok firma ise metaverse yatırımları yapmaktadır.⁸⁶ Dünya çapında şöhrete sahip firmaların yatırımlarını fırsat olarak değerlendiren pek çok insan yeni dünyada yer edinme, kazanç sağlama isteğiyle metaverseye yönelmiştir.

Metaverse, *second life*/ikinci hayat, sanal dünya gibi niteliklerle tanımlansa da onun, bu dünyanın teknoloji devleri tarafından yeni ve sınırsız bir pazar ağına kavuşmak için oluşturulduğu eleştirilerinin⁸⁷ tamamıyla göz ardı edilmemesi isabetli olacaktır. Zira girişimci kişilerin bu platformlara olan ilgisinde, insanların yaşamlarını kolaylaştırmak ya da ihtiyaçlarını gidermekten ziyade ekonomik hayatı

⁸³ Mustafa Bostancı - Gonca Uncu, "Metaverse Sanal mı Gerçek mi?", *Dijital İletişimi Anlamak-2* (Konya: Palet Yayınları, 2021), 61. Thinktech STM Teknolojik Düşünce Merkezi, Metaverse: Fırsatlar ve Tehditler, <https://thinktech.stm.com.tr/tr/metaverse-firsatlar-ve-tehditler> s. 13 (Erişim: 07/04/2022)

⁸⁴ Şimal Çelikkol, "Metaverse Dünyası'nın, Tüketici Satın Alma Davranışları Açısından Değerlendirilmesi", *İstanbul Kent Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 3/1 (2022), 71.

⁸⁵ Çelikkol, "Metaverse Dünyası'nın, Tüketici Satın Alma Davranışları Açısından Değerlendirilmesi", 70.

⁸⁶ Bostancı - Uncu, "Metaverse Sanal mı Gerçek mi?", 2021, 63.

⁸⁷ Çelikkol, "Metaverse Dünyası'nın, Tüketici Satın Alma Davranışları Açısından Değerlendirilmesi", 65.

sanal dünyaya taşıyarak bu dünyanın zenginlerini oluşturmak ve metaverse dünyasını trilyon dolarlık platformlara dönüştürme maksadı ön plana çıkmaktadır.⁸⁸ Nitekim adını Meta olarak değiştiren Facebook 10 yıl kadar bir süre içerisinde metaverse üzerinde 1 milyar insanın aktif olarak çalışmasını ve oyun platformlarında yer almasını beklediklerini ifade etmiştir.⁸⁹ Metaversenin 2025 yılında pazar büyüklüğünün 800 milyar dolar, 2030 yılına kadar 2,5 trilyon dolar olması beklentisi⁹⁰, yeni dünyanın kocaman bir pazara dönüştürme arzusunun sonucu olduğu eleştirilerini haklı çıkaracak niteliktedir.

Metaverse, sanal dünyada yeni bir dönemin başladığını gösteren önemli işaret fişeğidir. Bugüne kadar internetin yaşamımıza kattığı e-ticaret, e-sözleşme, kripto para gibi unsurlar tartışılıp bunlarla ilgili hukuki düzenlemeler yapılmaya çalışılırken bugün metaverse ile hukuksal çalışmaların yapılacağı devasa bir sanal dünya karşımızdadır. İnsanlar metaversede birbirleriyle sürekli aktif bir etkileşim içerisinde dirler. Avatarları veya kendileri için ürün ve hizmetlere sahip olmak adına alım, satım, icâre ve hizmet sözleşmeleri icra etmektedirler. Bu durum metaversede ticaret, insan hakları, kişinin maddi ve manevi bütünlüğü, mülkiyet hakkı, miras, ceza gibi birçok alanda hukuki düzenlemelere ihtiyaç hissettirmektedir. Metaversenin ortaya çıkardığı problem ve ihtiyaçların bir kısmının ulusal boyutta çözüme kavuşturulma imkânı olsa da pek çok sorun ancak uluslararası hukuki düzenlemelerle vuzuha kavuşabilir.

db | 1075

3.2.1. İslâm Hukukuna Göre Mal Kavramı Açısından Metaverse Ürünler

Dünya çapında büyük firmaların Metaverse yatırımlarından bahsetmesi metaversede arsa satışlarının ve hemen hemen her alanda mağazalar açılmaya başladığının ve bunun süreklilik arz edeceğinin bir işareti oldu. Metaverse üzerinde açılan mağazalarda iki usül ön plana çıkmaktadır. Bunlardan birincisinde mağazalar kişilere ürünlerinin sanal modellerini avatarları üzerinde deneme fırsatı sunmaktadır. Ürün modeli beğenildiğinde bunun gerçek fiziksel modeli satın alınabilmektedir. Diğer usül ise metaversede karakter olarak belirlenen avatarlar için tuhafiyeden, teknolojiye kadar pek çok farklı

⁸⁸ Mustafa Bostancı - Goca Uncu, "Metaverse Sanal mı Gerçek mi?", *PaI*, (ts.), 60.

⁸⁹ Musadıq Bidar, Facebook bets big on the Metaverse. What is it? <https://finance.yahoo.com/news/metaverse-coming-232833464.html> (Erişim: 07/04/2022)

⁹⁰ Thinktech STM Teknolojik Düşünce Merkezi, Metaverse: Fırsatlar ve Tehditler, <https://thinktech.stm.com.tr/tr/metaverse-firsatlar-ve-tehditler> s. 5 (Erişim: 07/04/2022)

kalemden ürünlerin satın alınabilme fırsatının verilmesidir.⁹¹ Ancak bu ürünler fiziksel bir gerçeklik değil metaversede kullanabilecek ürünlerdir. Bu ürünler İslâm hukukunun bir ürünün mal sayılması için aradığı temel kriterleri taşıyıp taşımadığı önemli bir sorundur.

İslâm hukuku açısından her iki usülün farklı değerlendirilmesi gerekmektedir. Birinci usülde sanal bir ürün satın almaktan ziyade ürün tercihlerimizi kolaylaştırmak için artırılmış gerçekliğin kullanıldığı satış politikası söz konusudur. Kişiyne ürün modelini kendi avatarı üzerinde deneyerek fiziki ürün alım tercihini kolaylaştırma fırsatı sunulmaktadır. Metaverse mağazalarının sunduğu bu hizmet satış akdi değil pazarlama stratejisi veya reklam olarak değerlendirilebilir. Söz konusu bu usül kişilerin aldıkları ürünü her yönüyle tanımalarını sağlayarak onun malum olmasına katkı sunduğu için teşvik edilebilecek bir durum arz eder. Teknoloji firmaları metaverse üzerinden dijital ikiz teknolojilerini geliştirerek ürünlerin sanal uygulamalarının ikizi üzerinde görülmesini sağlayarak yeni bir alışveriş deneyimi sunmayı planlamaktadırlar. Bu sayede insanların ürün iadesi ihtiyaçlarını asgariye indirmeyi hedeflemektedirler.⁹²

1076 | db

Metaversede açılan mağazalarda sunulan ikinci usülde kişilerin avatarları için geliştirilen ürünler satışa sunulmaktadır. Kişi kendi avatarı için giysi, ayakkabı, teknolojik ürün gibi çok çeşitli ürünler satın alabilir. Ancak bu ürünlerin gerçek dünyada fiziksel bir karşılığı söz konusu değildir. Sanal olan bu ürünlerin semenleri kripto paralar ile ödenmektedir. Aslında gerçek dünya ile tek bağlantısı da bu kripto paralar oluşturmaktadır. Metaversede avatarlar ve onlar için alınan ürünler gerçekliği artırılmış sanal ürünler olsa da bunları satın almak için gerçek paralarla alınmış kripto paralar gerekir. Kişiler hesaplarındaki cüzdanlarına kripto para aktarır ve bu paralarla metaversede alışveriş yaparlar.⁹³

İnsanların avatarları için aldığı dijital ürünler İslâm hukuku açısından mal kabul edilir mi? ve bu ürünler satım akdinin mahalli olabilir mi? “İslâm Hukukunda Mal Kavramı” başlığı altında bir ürünün mal sayılabilmesi için gerekli olan temel unsurlar ifade edilmişti. Metaverse işlem hacminin 2025 yılı itibariyle 800 milyar dolar, 2030 yılın-

⁹¹ Çelikkol, “Metaverse Dünyası'nın, Tüketici Satın Alma Davranışları Açısından Değerlendirilmesi”, 73.

⁹² Journey through the Metaverse: Is the Future of Retail Virtual?, <https://hellofuture.orange.com/en/journey-through-the-metaverse-is-the-future-of-retail-virtual/> (Erişim: 08/04/2022)

⁹³ Bostancı - Uncu, “Metaverse Sanal mı Gerçek mi?”, ts., 63; Kuş, “Metaverse: Dijital Büyük Patlamada Fırsatlar ve Endişelere Yönelik Algılar”, 251.

da ise 2,5 milyar dolara ulaşması, 20 yıl sonrasında 1 milyar insanın metaversede yer alması beklentileri insanların meyillerini göstermesi açısından yeterlidir. Metaversede satışa sunulan dijital ürünlerden fiziksel olarak istifade imkânı olmasa da insanların farklı istek ve arzuları için menfaatlendikleri ürünlerdir. NFT’de olduğu gibi metaversede de menfaatin mal olarak kabul edilmesi mevzubahistir. Menfaatin mal kapsamında değerlendirilmesi genel kabulü dikkate alındığında metaverse ürünler de aynı kapsama dahil edilebilir.

Metaverse ürünlerinin fihki değerlendirilmesinde bu platformlarda satışa sunulan arsalar ayrı bir parantez açmak faydalı olacaktır. Decentraland, Sandbox, Enjin, Render, Wilder World gibi platformlar kendi geliştirdikleri veya belirledikleri token ya da kripto paralar ile metaverse arsaların alım satımını ticari sektöre dönüştürmüşlerdir.⁹⁴ İnsanların yoğun talebi karşısında uluslararası alanda ve ülkemizde çok sayıda arazi ilgili platformlarda metaverse arsa olarak satışa sunulmuş ve ciddi rağbet görmüştür.⁹⁵ Bireysel bazda başlayan bu talepler kurumsal hatta devletler düzeyinde arsa alımlarına dönüşmüştür. Örneğin Barbados Cumhuriyeti’nin metaversede büyükelçilik açtığını ve Decentraland ile sözleşme imzalayarak elçilik binası için araziler satın aldığını duyurması bu rağbeti farklı bir boyuta taşımıştır.⁹⁶ Mer’î hukuk bağlamında yapılan çalışmalarda metaverse arsalarının mülkiyet hakkı, bu hakkın nasıl muhafaza edileceği, alım satımı ve devrinin nasıl olacağı gibi sorunların tartışıldığı görülmektedir.⁹⁷ İslâm hukuku açısından konu hakkında bir çalışmaya rastlamamakla birlikte metaverse arazilerinin mal olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceği ve satış sözleşmesinde akid mahallinde bulunacak vasıfların metaverse arsalarında mevcut olup olmaması cevaplanması gereken temel sorular olarak belirlenebilir. Buna göre; metaverse arsalar da diğer ürünler gibi yoğun talep gördüğü için insan tabiatının meyli şartını karşılamaktadır. Metaverse yeni bir sanal dünya olarak tanımlandığı için bu dünya üzerinde sahip olunan sanal arsalar üzerine her türlü ticarethane, sergi salonu, ev gibi her türlü bina inşa edilebilmektedir. Ancak ademi merkeziyetçi platformlarda hangi alana ne inşa edileceği platformdaki ara-

⁹⁴ Çelikkol, “Metaverse Dünyası’nın, Tüketici Satın Alma Davranışları Açısından Değerlendirilmesi”, 68.

⁹⁵ Gülşah Işık, “Metaverse ve Beraberinde Getireceği Hukuki Sorunlar Hakkında Değerlendirme”, *Özgünlaw Hukuk Bülteni* 51 (2022), 8.

⁹⁶ Bostancı - Uncu, “Metaverse Sanal mı Gerçek mi?”, 2021, 64.

⁹⁷ Muhammed Alparslan Budak, Metaverse Teknolojisi Hakkında Hukuki Bir Değerlendirme, <https://www.hukukihaber.net/metaverse-teknolojisi-hakkinda-hukuki-bir-degerlendirme-makale,9730.html> (Erişim: 27/02/2022)

zi sahiplerinin çoğunluğunun vereceği kararla belirlenebilmektedir. Buna karşın fiziken olmasa da kendisinden istifade etme orada vakit geçirme imkânı söz konusudur. Bu özellikler dikkate alındığında metaversede sunulan ürünlerin mal olarak kabul edilmesi mümkündür.

3.2.2. İslâm Hukukuna Göre Satım Sözleşmesi Açısından Metaverse Ürünler

Metaversede yer alan dijital ürünler ve arsaların İslâm hukuku açısından mal olarak değerlendirilmiş olması bunların alım satımlarının her halükarda caiz olduğu anlamına gelmemektedir. İslâm hukukuna göre bir ürünün satım akdinin mahalli olabilmesi için belirli kriterleri taşıması gerektiği belirtilmişti. Metaversede yer alan ürünler, NFT (nitelikli fikri tapu) formatında dijital varlıklardır. Dolayısıyla metaversede yer alan ürünlerin satım akdinin mahalli olabilmesi için NFT'ler ile ilgili hususlar metaversede yer alan ürünler için de geçerlidir. Akid mahallinde aranan mütakavvim olma, akdin hükmü olan mebinin müşteriye semenin satıcıya tesliminin mümkün olması, malum olma ve mevcut olma şeklindeki temel ilkeler NFT'lerde olduğu gibi metaversede yer alan ürünler için de aranır. Mezkur temel ilkeler açısından metaversede yer alan ürünler değerlendirildiğinde akdin mahalli olması için bir sorunun bulunmadığı ifade edilebilir. Bununla birlikte gerçek dünyada şer'an istifadesi caiz olmayan ürünlerin fiziken kullanılma imkânı olmasa da metaversede de meşru kabul edilmemesi gerektiği kanaatindeyiz. Örneğin naslarda haram kılınan meyte, domuz, şarap gibi ürünlerin metaversede fiziken kullanılmıyor gerekçesiyle alınıp satılması veya mülk edinilmesi, şer'an yasak olan bu ürünlerin sanal dünyada alınıp satılması onların gerçek dünyada da meşru görülmesine yol açabilme ihtimali dikkate alınarak meşru kabul edilemez. Zira kötülüğe yol açma ihtimali olan hususlar sedd-i zerai ilkesi gereği yasak kapsamında değerlendirilir.⁹⁸

Metaversede yer alan ürünler satım akdinin mahalli olması için gerekli şartları taşıyalar da metaverse dünyasında yapılan ticari işlemlerde garar, cehalet, aldatma ve aldanma gibi akdi ifsad edecek unsurların varlığı akdi sıhhatini olumsuz etkileyeceği aşıkardır. Zira metaverse sanal bir dünyadır. Burada yer alan ürünlerin kıymeti onlara yönelik talep sebebiyledir. Ayrıca pek çok insan spekülâtif hareketlerle para kazanmak, bu sayede kolay ve hızlı zengin olma arzusuyla

⁹⁸ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 7/142; Merginânî, *el-Hidâye*, 4/378; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, 4/167; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 4/268.

metaversede ticari faaliyetlerde bulunmaktadır. İnsanların fiziksel bir ihtiyacını gidermeyen sadece psikolojik nedenler veya toplumsal talep nedeniyle kıymetlenen bu ürünlere rağbeti azaldığında yapılan yatırımlar, ürünler ve ödenen ücretler yok olma tehdidiyle karşı karşıyadır. Ayrıca metaverseye ulaşımı sağlayan internet erişiminde ya da ilgili platformlara erişimde yaşanacak olası problemler metaverse dünyasındaki yaşamı da sıkıntıya sokacak çeşitli mağduriyetler oluşturabilecektir. Metaverse eğitim, kültür, sağlık gibi pek çok alanda hayatı kolaylaştıracak imkânlar sunduğu göz ardı edilemez. Ancak metaversenin pazar yeri olması için güven ve istikrar ortamının temin edici hukuki tedbirlerin alınması elzemdir.

Sonuç

İnternetin hayatımıza girişinin ardından bu sahada yaşanan gelişmelere paralel olarak insanların internette vakit geçirme oranlarında da ciddi derecede yükselmeler olmuştur. İnsanların bu yönelimleri karşısında girişimciler yaptıkları yatırımlar, sundukları yeri ürünler ile e-ticaretin ve sanal ürünlerin pazar ağını genişletmek için çaba sarf etmişlerdir. Bu çabanın bir sonucu olarak karşımıza dijital varlıklar ve onun da ötesinde sanal bir alem çıkmıştır. Metaversede yer alan ürünler ile NFT'ler kısa sürede milyonlarca insan tarafından talep görmüştür. Bu varlıkların işlem hacmi yüz milyarca dolarlara ulaşmış ve hala da yukarı yönlü bir ivme göstermektedir.

Yaptığımız çalışma neticesinde NFT'ler ve metaversede yer alan ürünlerin mal olarak tanımlanmasında herhangi bir problem olmadığı kanaatine ulaştık. Zira NFT ve metaversede yer alan ürünler fiziki bir mal olmasa da farklı alanlarda istifade imkanı olan ve milyonlarca insan tarafından talep gören ürünlerdir. Alt yapısında blockchain teknolojisi kullanan platformlarda mülkiyet ve muhafaza hususunda da çoğunlukla bir problem söz konusu değildir. Bu veriler sebebiyle NFT ve metaverse ürünlerin fıkhi açıdan mal olarak kabul edilmesi isabetli olacaktır. Mal olarak kabul edilmiş olsa da alım satımının caiz olması için satım sözleşmesinde aranan temel kriterlerin de yerine gelmesi gerekir. NFT ve metaverse ürünler şer'an satım akdine konu olmayacak bir içeriğe sahip değillerse mütekavvim vafına haiz oldukları ifade edilebilir. Bu ürünlerin mülk edinme ve onun müşteriye devredilmesi konusunda bir sorun söz konusu değildir.

NFT'ler ile metaversede yer alan ürünlerin bizatihi satım sözleşmelerine konu olması caiz olmakla birlikte, manipülatif hareketlerin çok yoğun olması, aldanma riskinin yüksek olması gibi dış etkenler

ile kaynakların israfı gibi nedenlerle mekruh olarak kabul edilebilir. Nitekim İslâm hukukunda akdin konusunun meşru olması bu akdin her halükarda caiz olmasını gerekli kılmaz. NFT ve metaverse işlem hacminin yüksek olması insanların talepleri sebebiyle olsa da bu talebin manipülatörlerin yönlendirmesiyle oluştuğu yönündeki ifadeler göz ardı edilmemelidir. Elimizde fiziksel bir varlık olmadığı için bir süre sonra ilgili merkezîyetçi platformlar kapanabilir veya dış müdahalelerle erişimi engellenebilir. Bu durumda kişilerin sahip olduğu mülkiyetleri ve bunların kıymetleri hususunda mağduriyetler oluşabilir. Ademimerkezîyetçi platformların da dış müdahale ile kapatılma ihtimali çok zayıf olsa da meydana gelebilecek hukuki ihtilaflar durumunda herhangi bir muhatap merkezin olmaması gibi sorunlar söz konusudur.

Netice olarak NFT ve metaverse ürünlerin alım satımına doğrudan karşı çıkarak ona cevaz vermeme yerine ticari alanda oluşacak manipülasyonlara ve mağduriyetlere karşı tedbirler alarak bu konuda insanları bilgilendirmek NFT ve metaverse'nin eğitim, kültür, sanat, sağlık gibi pek çok alanda hayatımıza kattığı yenilikleri, kolaylıkları ve imkanları en iyi şekilde değerlendirme yoluna gitmek daha isabetli olacaktır.

KAYNAKÇA

- Alkuş, Alpaslan. "İslam Hukuku Açısından Bitcoin ve Kripto Para". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 8/2 (2018), 69-90.
- Altan, Mikail. "Faizsiz Bankacılığın Temelleri". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 16 (2010), 125-140.
- Altan, Mikail - Akten Çürük, Suna. "Modern İktisat Bilimi Açısından Para ve Faiz". *Fıkıh Açısından Finans ve Altın İşlemleri*. 29-45. İstanbul: Konevi Kültür Merkezi, 2012.
- Apaydın, Yunus. "Fesad". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/417-421. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.
- Atalay, Arif. "İslam Hukukunda Elektronik Ortamda Akitleşme". *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/8 (2015), 21-42.
- Atalay, Arif. *İslâm Hukukunda Kabz*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Doktora Tezi, 2012.
- Bakkal, Ali. "İslâm Hukukunda Para ve Fâiz Telâkkîsi Zâviyesinden Enflasyon Farkının Ödenmesi Problemi". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (ts.), 45-80.
- Bayraktar, Ahmet. *Elektronik Ortamda Gerçekleştirilen Alım Satım İşlemlerinin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2016.
- Bayraktar, Ahmet. "İslam Ticaret Hukuku Açısından Mal Kavramının Tasnifine Yeni Bir Yaklaşım". *Eski Yeni: Anadolu İlahiyat Akademisi Araştırma Dergisi* 32 (2016), 113-130.
- Bilgili, İsmail. "İslâm Hukukunda Ma'dûm'un Satışı". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 8 (2006), 211-238.
- Bostancı, Mustafa - Uncu, Gonca. "Metaverse Sanal mı Gerçek mi?" *Dijital İletişimi Anlamak-2*. 58-69. Konya: Palet Yayınları, 2021.

- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil. *el-Câmi'u's-sahih*. 6 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Buhûtî, Mansûr b. Yûnus b. Salâhiddîn. *Keşşâfû'l-kınâ' an metni'l-İknâ'*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1403.
- Candan, Abdurrahman - Yaşlak, Halil İbrahim. "Fıkhn Kripto Paralara Bakışı: Bitcoin Örneği". *Vân İlahiyat Dergisi* 9/15 (2021), 1-39.
- Cessâs, Ebû Bekir Ahmed b. Ali. *Ahkâmü'l-Kur'an*. Beyrut: Dâru İhyâi Tûrâsi'l-Arabi, 1405.
- Çağlar, Muhammed Ali. *İslam Hukukunda Akitlerde Satış Bedeli (Semeniyet)*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Çayroğlu, Yüksel. *İslâm Hukuku'na Göre Helâl Gıda Sorunu*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2013.
- Çelikkol, Şimal. "Metaverse Dünyası'nın, Tüketici Satın Alma Davranışları Açısından Değerlendirilmesi". *İstanbul Kent Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 3/1 (2022), 64-75.
- Çolak, Abdullah. "İslâmın İktisadî Prensipleri". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 3/1 (2003), 29-49.
- Dağlı, İbrahim. "NFT İktisadi Bir Balon Mu Yoksa Dijital Varlıkların Geleceği Mi? Kripto Paraların Ardından Hızla Büyüyen NFT Piyasaları". *Bilim ve Teknoloji Politikaları*. 87-101. Ankara: Gazi Kitabevi, 2021.
- Dalgın, Nihat. "İslam Hukukuna Göre Satım Sözleşmesi Açısından Mal Kavramı". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11 (1999), 97-127.
- Demir, Fahri. *İslam Hukukunda Mülkiyet Hakkı ve Servet Dağılımı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012.
- Doğan, Hasan. "İslam Hukuku Açısından Kripto Paralar ve Blockchain Şifreleme Teknolojisi". *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 26/2 (2018), 225-253.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Es'as es-Sicistânî. *es-Sünen*. 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- Ebû Zehra, Muhammed b. Ahmed b. Mustafa. *el-Milkiyyetü ve Nazariyyetü'l-akdi fi Şeriatü'l-İslam*. Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabi, 1996.
- Erdoğan, Mehmet. *Fıkhn ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010.
- Gözübenli, Beşir. "Para Kavramı'na İslami Yaklaşım Üzerine Bazı Düşünceler". *Para, Faiz ve İslam*. 69-78. İstanbul: İSAV Yayınları, 1992.
- Gözübenli, Beşir. "Semen". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/465-467. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.
- Güney, Necmettin. "İslam Borçlar Hukukunda Satım Akdinin Konusuna Dair Cehâlet ve Akde Etkisi". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 16 (2010), 491-502.
- Hacak, Hasan. "Mal". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/461-465. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003.
- Işık, Gülşah. "Metaverse ve Beraberinde Getireceği Hukuki Sorunlar Hakkında Değerlendirme". *Özgünlaw Hukuk Bülteni* 51 (2022), 5-8.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdilaziz el-Hüseynî. *Reddül-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1412/1991.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed. *el-Kâfi*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1414/1993.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed. *el-Mugni*. 10 Cilt. Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye, ts.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed. *Lisânü'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru's-Sadr, 1414/1993.
- İbn Nuceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed. *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütubi'l-İslâmi, ts.

- İbn Rüşd, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed. *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*. 4 Cilt. Kahire: Dâru'l-Hadis, 1425/2004.
- Kahveci, Nuri - Bilginer, Yahya. "Çağdaş İslâm Hukukçularının Kripto Paraların Meşruiyetine Dair Görüşlerinin Analizi". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26 (2021), 257-285.
- Karâfi, Şehâbeddin el-. *Envârü'l-burûk fi envâ' il-furûk*. 4 Cilt. Kuveyt: Dâru'n-Nevâdir, ts.
- Karaman, Hayreddin. *Günlük Hayatımızda Helaller ve Haramlar*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2003.
- Karaman, Hayreddin. *Mukayeseli İslâm Hukuku*. 3 Cilt. İstanbul: İz Yayıncılık, 2006.
- Kardâvî, Yusuf. *el-Helâl ve'l-Harâm fi'l-İslâm*. Kahire: Mektebetü'l-Vehbe, 1433-2012.
- Kâsânî, Ebû Bekr Alaeddin Ebû Bekr b. Mes'ud b. Ahmed. *Bedâiu's-sanâi' fi tertîbi's-şerâi'*. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1406/1985.
- Keleş, Ali. *İslâm'a Göre Para Kavramı*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Doktora Tezi, 1998.
- Kisbet, Mustafa. "İslam Hukukuna Göre Satılan Malın Kabzı ve Hükümleri". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 16 (2010), 477-490.
- Kshetri, Nir. *Blockchain and Supply Chain Manegemet*. Amsterdam: Elsevier, 2021.
- Kuş, Oğuz. "Metaverse: Dijital Büyük Patlamada Fırsatlar ve Endişelere Yönelik Algılar". *Intermedia International e-Journal* 8/15 (2021), 245-266.
- Liv, Cemil. "İslâm'ın İlk Dönemlerinde Piyasa İstikrarını Temin İçin Alınan Tedbirler". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/36 (2019), 363-398.
- Mâverdî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî. *el-Hâvi'l-kebîr*. 19 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1419/1998.
- Merginânî, Ebü'l-Hasan Burhânüddîn Ali b. Abî Bekr. *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi Tûrâsî'l-Arabi, ts.
- Merzûgî, Salih b. Zâbin. "Ticâretü'z-zeheb ehemmu suveruhü ve ahkâmühü". *Mecelletü mecma' il-fikhi'l-İslâmî* 9/1 (1996), 68-182.
- Mevsilî, Abdullah b. Mahmud. *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr*. 4 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1416/1995.
- Müslim, Ebü'l-Hüseynel-Kuşeyrî. *el-Câmi'u's-sahîh*. 3 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- Nevevî, Ebû Zekerîya Muhyiddin b. Seref. *el-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Onur, Mehmet. "Sanal (Kripto) Para Birimlerinin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi". *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 5/2 (2019), 289-310.
- Orman, Sabri. "Modern İktisat Literatüründe Para, Kredi ve Faiz". *Para, Faiz ve İslâm*. 1-68. İstanbul: İSAV Yayınları, 1992.
- Râfî, Ebü'l-Kâsım Abdülkerîm b. Muhammed b. Abdilkerîm. *el-Azîz şerhu'l-Vecîz*. 13 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1417/1996.
- Râgîb el-İsfahânî, Ebü'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal. *el-Müfredât fi garîbi'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1412/1991.
- Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Sehl. *el-Mebsût*. 30 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1402/1982.
- Şirâzî, Ebû İshak Cemaleddin İbrâhim b. Ali b. Yusuf. *el-Mühezzeb*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.
- Şirbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb. *Muğni'l-muhtâc lâ ma'rifeti me'ânî el-fâzi'l-Minhâc*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1415/1994.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre. *el-Câmi'u's-sahîh*. 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Topal, Şevket. "İslâm Hukûkunda Alım Satım Piyasasına Yönelik Bazı Düzenlemeler". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 5/1 (2005), 211-228.
- Turan, Hadi. "İslâm Hukukunda Göre Sarf Akdinde Banka Kartlarının Kullanımı". *Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi* 9/2 (2017), 823-838.

- Uçak, Olcay. "Kültürlerarası İletişimde Tek Kültüre Doğru: Dijital Kültür". *Communication and Technology Congress*. 215-230. İstanbul: CTC, 2021.
- Yurdabak, Merve Kadriye. "NFT: Dijital Sanatta Yeni Bir Perspektif ve Getirdiği Fırsatlar Üzerine Bir Derleme". *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 10/1 (2022), 143-153.
- Zebîdî, Ebu'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed. *Tâcü'l- arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*. 40 Cilt. İskenderiye: Dâru'l-Hidâye, ts.
- Zerkeşî, Bedruddîn Muhammed b. Bahâdir. *el-Mensûr fi'l-Kavâid*. 2 Cilt. Kuveyt: Vizaratü'l-Evkâf, 1405/1984.
- Zeydân, Abdulkarim. *el-Medhal li dirâseti's-şeriâti'l-İslâm*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1405/1984.

İNTERNET KAYNAKLARI

- NFT Nedir: İnternette Kolayca İndirilebilen ve Milyonlarca Dolara Alıcı Bulabilen Kripto Sanat Eserleri, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-56385962>, (Erişim: 08/04/2022)
- Thinktech STM Teknolojik Düşünce Merkezi, Metaverse: Fırsatlar ve Tehditler, [https://thinktech.stm.com.tr/tr/metaverse-firsatlar-ve-tehditler s.10](https://thinktech.stm.com.tr/tr/metaverse-firsatlar-ve-tehditler-s.10) (Erişim: 07/04/2022)
- Süleyman Kaya, Kripto Para Birimleri ve Fıkhi Açından Değerlendirilmesi, http://www.isefam.sakarya.edu.tr/wp-content/uploads/2018/01/Kripto-Para-Birimleri-ve-f%C4%B1khi-A%-C3%A7%C4%B1dan-De%C4%9Ferlendirilmesi_son.pdf, (Erişim: 08/04/2022)
- Facebook wants to lean into the metaverse. Here's what it is and how it will work, <https://www.npr.org/2021/10/28/1050280500/what-metaverse-is-and-how-it-will-work> (Erişim: 08/04/2022);
- Dijital Kripto Paraların Kullanımının Dini Hükmü Nedir? <https://kurul.diyaret.gov.tr/Karar-Mutalaa-Cevap/38212/dijital-kripto-paralarin-kullaniminin-dini-hukmu-nedir> (Erişim: 07/04/2022)
- Microsoft Cloud at Ignite 2021: Metaverse, AI Hyperconnectivity in a hybrid World, <https://blogs.mirosoft.com/blog/2021/11/02/microsoft-cloud-at-ignite-2021-metaverse-a-i-and-hyperconnectivity-in-a-hybrid-world/> (Erişim: 07/04/2022)
- Musadiq Bidar, Facebook bets big on the Metaverse. What is it? <https://finance.yahoo.com/news/metaverse-coming-232833464.html> (Erişim: 07/04/2022)
- Journey through the Metaverse: Is the Future of Retail Virtual?, <https://hellofuture.orange.com/en/journey-through-the-metaverse-is-the-future-of-retail-virtual/> (Erişim: 08/04/2022)
- Muhammed Alparslan Budak, Metaverse Teknolojisi Hakkında Hukuki Bir Değerlendirme, <https://www.hukukihaber.net/metaverse-teknolojisi-hakkinda-hukuki-bir-degerlendir>

SUBJECT MATTER OF NFT AND METAVERSE PRODUCTS TO SALE CONTRACTS IN TERMS OF ISLAMIC LAW

Cemil LİV*

Summary

Islamic law system includes several rules that make the sale contract affairs optional; however, it cannot be neglected that the Islamic law system takes some precautions for maintaining stability in the market, keeping the rights of both sellers and buyers, and protecting the market confidence. Thus, to make an ideal sale contract, some regulations need to be done about “rukn” i.e pillar, “in’ikad” i.e establishment of a contract, and authenticity conditions. These basic principles will be an essential criterion in the issues of new products and their locality of sales contracts. Because, as a result of technological progress, there has been development and change in the products that human nature tends. Many new products have been put on the market and presented to people’s taste. Today, it is seen that not only the product variety has increased, but also new benefits and rights have emerged. This sale contract undoubtedly includes specific details and conditions regarding declaration of intent,

buyers-sellers, and the goods mentioned in this act. One of the most critical issues that must be fulfilled or followed in these sale contracts is the situation of being mutaqaawwim. Especially all these rules are regarded as an essential for sale contracts regarding goods that emerged with the rapid development of the technology. This article analyzes the trading of NFT and Metaverse projects and goods from Islamic Law. Starting with intensifying the descriptions of terms such as “goods”, “sale contract” and “statements for ideal sale contracts”, this study also underlines the position of trading these digital assets. It is known that Islamic law brings some rules on whether a good is traded or not, and one of the requirements for describing any good as tradeable/commercial is based on whether that good is beneficial and whether man can take advantage of the man can save it. In the present day, millions of people are interested in these digital assets. In this manner, even if NFT and Metaverse assets are not physical but are virtual assets, they can be saved in specific ways. As they process through the blockchain system, there should not be any problem regarding the property and protection of these digital assets. Thus, it is notable that NFT and Metaverse products are regarded as commercial goods. However, the fact that a product is considered a commodity is insufficient for it to be subject to a contract of sale. This good is supposed to fulfill

1084 | db

* Assoc. Prof. Dr. Çankırı Karatekin University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Islamic Law, yzmliv@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2937-5917>.

other criteria such as mutaqawwim, existent, specific, and deliverable. Also, statements that are covered in the sale contracts regarding this good must be applicable. However, some facts need to be reminded. Because NFT and Metaverse goods can be easily speculated and manipulated, many investors of these goods can be deceived by external factors such as certain manipulative movements in trade.

Although it is licit for NFT and metaverse products to be the subject of personal sales contracts, it is necessary to be careful about their purchase and sale due to external factors such as being open to agiagate movements, having a high risk of deception, and manipulative movements are very intense. The subject of the contract is legitimate in Islamic law. That does not make it necessary that this contract is licit in any case. Although the high volume of NFT and metaverse transactions seems to be caused by people's demands, the manipulators certainly cause this demand. In this case, grievances may arise regarding the property owned by persons and their assets. Although the blocking possibility of decentralized platforms by foreign intervention is infrequent, there are problems, such as the lack of any contact center in case of legal disputes.

In light of the information above, investors should be informed about the possible risk factors of these digital assets originating from manipulative movements instead of making some regulations that prohibit trading both. Then it is significant that people can take advantage of NFT and Metaverse projects in the many fields such as culture, education, and health at our present.

Keywords: Islamic Law, Sale Contract, Non-fungible Token, Metaverse, Blockchain.

